

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

**Utjelovljenje svetog –
vjerski aspekt zbirke relikvija crkve svetog Blaža u Vodnjanu**

Studentica: Sara Mikelić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marijana Belaj

Zagreb, travanj 2018.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Utjelovljenje svetog – vjerski aspekt zbirke relikvija crkve svetog Blaža u Vodnjanu“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice izv. prof. dr. sc. Marijane Belaj. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta:

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Terminologija, koncept i pristup	6
3. Sadržaj i kronologija nastanka sakralne zbirke	8
4. Simboličko značenje relikvija u Mletačkoj Republici od ranog srednjeg vijeka do prve polovice 19. stoljeća	13
5. Suvremeni vjerski aspekt zbirke relikvija	16
5.1. Vjernici i turisti.....	16
5.2. Crkva kao sveto mjesto i kulturološka zbirka	18
5.3. Čudotvorna izlječenja i neobični događaji	20
5.4. Relikvije svetog Blaža i svete Foške	21
6. Stvaranje hodočasničkog mjesta	23
7. Zaključak	27
8. Literatura	29
9. Izvori	30
10. Prilozi	31
11. Utjelovljenje svetog – vjerski aspekt zbirke relikvija crkve svetog Blaža u Vodnjanu (Sažetak)	33
12. Embodiment of the Sacred – Religious Aspect of Relics in the Church of Saint Blaise in Vodnjan (Summary)	33

1. Uvod

U ovome se radu propituje suvremeno vjersko značenje zbirke relikvija crkve sv. Blaža u Vodnjanu koja je najveća zbirka relikvija u Hrvatskoj. Među ostacima kršćanskih svetaca u okviru zbirke nalaze se tri neraspadnuta tijela koja predstavljaju znanstveni fenomen ili, govoreći religijskim rječnikom, čudo. Ključna pitanja mogeg istraživanja kreću se u okviru osobnog odnosa vjernika prema relikvijama i interakcija s njima u svakodnevnoj (vjerskoj) praksi te stoga kulturnoantropološki pristup relikvijama smatram relevantnim. U okviru istraživanja ću nastojati odgovoriti na sljedeća pitanja: jesu li oko izloženih relikvija u zbirci prisutne vjerske prakse?; kakva se značenja pridaju zbirci relikvija, npr. percipira li se ona pretežito kao sveto mjesto ili kao muzejska zbirka?; postoje li i danas, kao što je to bio slučaj kroz povijest, svjedočanstva o čudotvornim izlječenjima i neobičnim događajima vezanim uz ostatke svetačkih tijela?; koriste li se relikvije u liturgiji ili procesijama te o kojim je relikvijama riječ?

Također, namjeravam istražiti koje su simboličke vrijednosti relikvije nosile u sociokulturnom, političkom i ekonomskom kontekstu kroz povijest, točnije, tijekom ranog i srednjeg vijeka u Veneciji, kada je naglašen kult relikvija, kako bih mogla usporediti nekadašnje značenje i važnost relikvija s onim u suvremenosti. Naglasak je stavljen na Mletačku Republiku zato što je upravo od tamo bogata zbirka relikvija i sakralne umjetnosti dopremljena u Vodnjan u prvoj polovici 19. stoljeća.

I napokon, zato što su se kroz povijest na mjestima gdje su se čuvale relikvije svetaca razvijala religijska odredišta, želim odgovoriti na dodatno pitanje: imaju li crkvene i gradske vlasti planove da se Vodnjan razvije u hodočasničko odredište?

Metodologija koju sam primijenila u radu je kvalitativne prirode. Istraživanje se u velikoj mjeri temelji na kazivanjima četiriju kazivača u okviru polustrukturiranih intervjua: vodnjanskog župnika Marijana Jelinića, župnog sakristana Miroslava Jemrića koji tu dužnost u crkvi obavlja u posljednjih 20 godina, Ivane Pajković koja u crkvi radi posljednjih deset godina tijekom turističke sezone i Darija Lamešića koji je u crkvi radio od srpnja do rujna 2017. godine. Potonjih troje kazivača su u vrijeme terenskog istraživanja, tijekom srpnja, kolovoza i rujna 2017. godine, u Župnoj crkvi sv. Blaža radili na naplati ulaznica i pružanju vodstva kroz zbirku relikvija i sakralne umjetnosti. Građu sam prikupila i usputnim razgovorima, odnosno putem manje formalnih i kraćih intervjua, sa sedmero nasumičnih posjetitelja svetišta crkve gdje su smještena Sveta Tijela (*Corpi Santi*). Metodu promatranja, s ciljem praćenja osobnih iskustava i interakcija posjetitelja zbirke s relikvijama, primijenila sam nekoliko puta u svetištu, gdje su

smješteni *Corpi Santi*, te u Zbirci sakralne umjetnosti. Praćenje i bilježenje (religijskih) iskustava metodološki je težak zadatak (Belaj 2010:7-12), jer je riječ o intimnom iskustvu, pa su se u tom aspektu, osim metode promatranja, od velike koristi pokazala kazivanja navedenih četiriju kazivača koji imaju najviše dodira s posjetiteljima i time najveći uvid u njihova iskustva i reakcije.

Uz navedeno, na samome početku rada želim naglasiti kako službeni naziv zbirke relikvija, "Zbirka sakralne umjetnosti", smatram problematičnim s obzirom da se pod time relikvije klasificira kao primjerke sakralne umjetnosti. Isto odaje i sam postav Zbirke. Također, valja naglasiti kako je ta Zbirka prostorno odijeljena od manjih, „golih“ relikvija i Svetih Tijela koje su smještene u svetištu crkve. Kako ne bi došlo do zabune u tekstu, u nastavku ću koristiti nazive koje smatram primjerenijim: „zbirka relikvija i sakralne umjetnosti“ ili „sakralna zbirka“ za cjelokupnu zbirku relikvija, a službeni naziv ću koristiti isključivo za muzejski prostor koji je odijeljen od svetišta.

U prvome dijelu rada, nakon predstavljanja osnovne terminologije, koncepata i pristupa istraživanju teme, iznijet ću osnovne podatke o sadržaju i kronologiji nastanka sakralne zbirke. Slijedi poglavlje o širem kulturnom značenju koje su nosile relikvije u Mletačkoj Republici od ranog srednjeg vijeka do prve polovice 19. stoljeća. Istraživački dio rada čini poglavlje o suvremenim vjerskim praksama oko zbirke relikvija, a podijeljeno je na četiri manje cjeline koje prate glavna istraživačka pitanja. Nakon prikaza i analize gradiva, oslonit ću se na planove crkvenih i gradskih vlasti vezane uz zbirku i Vodnjan, te na koncu slijedi sumarni prikaz zaključaka rada.

2. Terminologija, koncept i pristup

U kršćanskoj tradiciji pod pojmom relikvija (lat. *reliquiae* = ostatci, moći) razumijevaju se fragment ili čitavo tijelo nekog sveca ili blaženika čiji je štovanje odobreno od Crkve (Škrobonja i Kurtović 2006:345). Pod pojmom Sveta Tijela ili *Corpi Santi* podrazumijevaju se tijela svetaca koja su u potpunosti sačuvana, kao u slučaju triju tijela svetaca koja se čuvaju u crkvi svetog Blaža, ili fragmenti tijela koji se uz pomoć različitih organskih ili umjetnih materijala oblikuju da izgledaju kao cjelovita tijela. Takvih slučajeva ima mnogo unutar venecijanskog kulta relikvija. U širem smislu riječi, relikvije su i predmeti koji su s tom osobom bili u uskoj vezi ili sredstva kojima su mučeni, koji se smatraju relikvijama drugog reda, a postoje i relikvije trećeg reda koje čine predmeti koji su došli u direktni kontakt s relikvijama prvog ili drugog reda. Uz relikvije je neizostavno spomenuti i relikvijare, spremnike u kojima se čuvaju i izlažu relikvije. Povjesničarka umjetnosti Ana Munk relikvijare definira kao „sredstva kojima se uređuje nestrukturirani ljudski kaos i raspad, a relikvijar služi da bi se tome kaosu dao institucionalni smisao slično kao što srednjovjekovni tekstovi o svetačkim mukama nastoje obrazložiti i protumačiti patnje svetaca” (usp. 2015:12).

Ostatci svetačkih tijela su predmeti vjerskog štovanja i obožavanja, a ova tradicija se naslanja na pretkršćansku, antičku tradiciju kulta mrtvih. Relikvije svetaca su tijekom povijesti imale ulogu medijatora između onostranog i zemaljskog; vjeruje se kako se dodirom prenosi njihova čudotvorna moć na vjernike, svecima se upućuju molitve u ime zaštite i izlječenja, a posjed relikvije znači političku i ekonomsku moć mjesta, što kroz povijest bilježe brojni izvori. Štovanje relikvija je kulturna praksa koja nije specifična samo za kršćanstvo, o čemu svjedoči Hram zuba na Šri Lanci gdje se čuva Budin očnjak ili Topkapi muzej u Istanbulu gdje se čuva Mojsijev štap te kosa, zub i otisci stopala proroka Muhameda (Hooper 2014:192). Iako se relikvijama mogu smatrati i tjelesni ostaci predaka, kraljeva, heroja, pa i slavnih osoba iz popularne kulture (Hooper 2014), u ovome radu materijalni ostaci štovanih osoba kojima se i nakon smrti odavala počast isključivo su kršćani proglašeni blaženim ili svetim osobama. Za svaku relikviju vjeruje se da zrači svetošću, tj. prisutnošću Boga, koju je moguće prenijeti na ljude ili predmete, dakle, relikvije za vjernike nisu samo simbolični prikaz sveca nego one predstavljaju tjelesne ostatke u kojima je taj svetac fizički prisutan u zemaljskom obliku. Zato se uz svetačka djela, ali i njihove tjelesne ostatke, usko veže nezaobilazni pojam čuda¹ –

¹ Uvjet za proglašenje neke osobe svetom ili blaženom, osim u slučaju mučenika, su dokumentirana čuda s konkretnim dokazima koja moraju biti potvrđena od strane Crkve. Pri kanonizacijskom procesu, Crkva, između ostalog, određuje je li ono u skladu s crkvenim naukom, tj. sadrži li dublju poruku i značenje: čistoću nakana i poniznost, dakle, potvrđuje je li čudo iznad običnih ljudskih motiva i htijenja te površnog i iskrivljenog shvaćanja

neočekivani događaj koji se objašnjava nadnaravnom intervencijom s obzirom da se događa mimo prirodnih zakona te se ne može obrazložiti uz pomoć znanosti. Upravo zahvaljujući čudima relikvije dobivaju na „snazi“, tj. na legitimitetu među vjernicima. Moćima svetaca, tj. relikvija, pripisuju se izlječenja, nadnaravna zaštita², sprječavanje ili smirivanje prirodnih katastrofa itd.

U odnosu na stari pristup proučavanju relikvija koji se oslanjao gotovo isključivo na faktografske podatke o relikvijama, hagiografiju i analizu umjetničke produkcije relikvijara, novi pristup hagiografskim istraživanjima relikvija najavili su radovi Petera Browna *Relics and social status in the age of Gregory of Tours* (1977) i Patricka Gearya *Furta sacra: thefts of relics in the Central Middle Ages* (1978; revidirano izdanje 1990) baveći se društvenom ulogom relikvija (Marinković i Vedriš 2008:8). U domaćoj literaturi se umjetnošću i značenjem kulta relikvija na obalama sjevernog Jadrana bavila povjesničarka umjetnosti Ana Munk koja se, osim analizom kvalitete izvedbe umjetničke produkcije relikvijara i drugih sakralnih predmeta, bavi proučavanjem šireg kulturnog značenja relikvija. Dio ovog rada, u kojem se iznosi povijesni pregled šireg kulturnog konteksta kulta relikvija u Veneciji, temelji se pretežito na prethodno navedenom radu Patricka Gearya i člancima Ane Munk. Problem prilikom istraživanja teme ovoga rada predstavljao je upravo nedostatak literature, s obzirom da o značenju i važnosti relikvija u suvremenim vjerskim praksama nisam pronašla nijedan objavljeni rad. Među meni poznatim objavljenim radovima, korisnim se pokazao interdisciplinarni zbornik radova *Matter of Faith: An Interdisciplinary Study of Relics and Relic Veneration in the Medieval Period*³ (2014) koji sadrži radove o kontekstu i važnosti štovanja relikvija u srednjem vijeku. Naime, iako se članci u zborniku bave kultom relikvija u srednjovjekovno doba, oni pružaju uvid u analizu prakse štovanja koja se može primijeniti na izučavanje značenja relikvija u suvremenosti. O samoj vodnjanskoj zbirci relikvija objavljena je nekolicina radova (Škrobonja 2009; Škrobonja i Kurtović 2006; Petaroš, Škrobonja i Bosnar 2012; Budicin 2011) koji su se pokazali korisnim u pisanju rada zbog stručnih informacija i zapisa o životima i čudima svetaca te uvida u historijski kontekst mumifikacije svetaca u srednjem vijeku.

kršćanske vjere (Bajsić 1974:54-55). Ipak, bez obzira kakav znanstveni ili teološki zaključak proglasi Crkva kod svjedočanstva čuda, valja istaknuti kako vjera ne ovisi o prirodnoznanstvenim rezultatima i potvrđama materijalne znanosti; ona je, u stvari, transcendirna (Machiedo 1973:363). U praksi ju transcendirna u obliku izvaninstitucionalne religioznosti, štovanja svetaca na način koji ne mora biti u skladu s crkvenim naukom.

² Svecima se također pridaju raznolike moći te ih vjernik ili zajednica uzimaju za svoje zaštitnike i pomoćnike u teškim životnim situacijama.

³ Zbornik je objavljen kao rezultat znanstvene konferencije koja se održala povodom izložbe „Treasures of Heaven: Saints, Relics and Devotion in Medieval Europe“ u Muzeju umjetnosti u Clevelandu, Muzeju umjetnosti Walters u Baltimoreu i Britanskom muzeju u Londonu između listopada 2010. i listopada 2011. godine.

3. Sadržaj i kronologija nastanka sakralne zbirke

Po broju sačuvanih relikvija i tradiciji njihova štovanja, nakon Rima i talijanskih gradova, jedan od najbogatijih krajeva je istočna obala Jadrana, na kojoj prednjače Istra i Hrvatsko primorje (Škrobonja 2009:260). Zahvaljujući osobitim povijesnim okolnostima, u Vodnjanu se čuva nevjerojatan broj relikvija – 290 relikvija (Škrobonja 2009; Škrobonja i Kurtović 2006) raznih kršćanskih svetaca iz područja nekadašnjeg Rimskog Carstva, a među njima i neraspadnuta tijela svetaca. To je najveća zbirka relikvija u Hrvatskoj i jedna od najvećih u Europi te nesumnjivo nosi neizmjernu kulturno-religijsku važnost. Zbirka sakralne umjetnosti, smještena u sakristiji crkve, osim sto relikvijara od metala, muranskog stakla i drveta iz vremena od 15. do 19. stoljeća, sadrži mnogobrojne sakralne predmete poput svećeničkih habita, liturgijskih i arheoloških predmeta iz vremena od 4. do 11. stoljeća te u umjetničkom smislu posebno vrijedan drveni poklopac sarkofaga bl. Leona Bemba, djelo Paola Veneziana iz 1321. godine (ibid.). Najvrjednije relikvije smještene su u svetištu: potpuno i djelomično sačuvana Sveta Tijela nadbiskupa sv. Leona Bemba (+1188.), svećenika sv. Ivana Olinija (+1300.), benediktinske opatice sv. Nikoloze Burse (+1512.), te manji neraspadnuti dijelovi: torzo časnika sv. Sebastijana (+282.), stopalo djevice i mučenice svete Barbare (+288.), jezik pokornice svete Marije Egipatske (+522.) i desni kažiprst carigradskog patrijarha sv. Eutiha (+582.).

Nakon Napoleonove okupacije Venecije 1796. godine koja je označila konačnu propast Serenissime, započinje nagla i intenzivna desakralizacija sakralnih objekata prilikom koje se oni zatvaraju i uništavaju, kao i veliki broj sakralnih predmeta. Gaetano Gresler, venecijanski akademski slikar porijeklom iz Verone, je tijekom francuske okupacije spasio i kupio od francuskih vojnika razne sakralne dragocjenosti koje su tada opljačkane iz crkava i samostana na teritoriju bivše Mletačke Republike. Prilikom njegova dolaska u Vodnjan, gdje je angažiran za dekoraciju novosagrađene župne crkve, Gresler je donio spašeno sakralno blago te ga je donirao Župi 1818. godine zajedno sa spisima vezanim uz pojedine svece, a nakon sukoba s vodnjanskom crkvom i općinom radi neispunjenja preuzetih obveza, Gresler je iz svetohraništa ukrao relikvijar s dragocjenom Krvu Kristovom i nestao bez traga.⁴ Valja naglasiti kako su te relikvije i Sveta Tijela dislokacijom izgubile svoj početni liturgijski i kulturni kontekst te je onemogućen povratak njihove stare funkcije i simboličkih vrijednosti. Nije službeno poznato što se događalo sa sakralnom zbirkom sljedećih stotinjak godina, ali je vrlo vjerojatno da je uz

⁴ zupavodnjan.com/sveta-tijela

nju bio prisutan neki oblik izvaninstitucionalne religioznosti što se može zaključiti na temelju izjave župnika Marijana Jelenića, koji djeluje u crkvi sv. Blaža od 1972. godine. On je izjavio kako su, prethodno njegovoj službi u crkvi, relikvije svetaca i blaženika bile dostupne vjernicima pred blagdane, kada su se molili svecima i dirali relikvijare i sanduke u kojima su se nalazila Sveta Tijela (intervju 06.07.2017.).

Godina 1976. označava važnu prekretnicu nakon koje će javnost saznati o postojanju bogate vodnjanske zbirke. Te je godine etnologinja Tihana Stepinac-Fabijanić dojavila Dragu Plečko⁵ o postojanju neprocjenjive zbirke relikvija u Vodnjanu, nakon čega je on odlučio snimiti reportažu koja se kasnije emitirala na nacionalnoj televiziji. U vrijeme njihovog dolaska u crkvu sv. Blaža zbirka relikvija i sakralne umjetnosti nije bila izložena te se nalazila u lošem stanju. Ipak, kako navodi Plečko, „kad sam ja prvi put objavil to, dve godine kasnije, dvadeset hiljada turista je bilo“ (intervju 29.05.2017.). Dakle, zahvaljujući toj reportaži koja je emitirana na nacionalnoj televiziji, šira javnost je saznala o postojanju sakralne zbirke neprocjenjive vrijednosti, a to je uskoro potaklo začetak vjerskog turizma u Vodnjanu. Nakon toga je snimljen i dokumentarni film „Misterij istarskih mumija“ u trajanju od 35 minuta, a Fra Jelenić je u svojem kazivanju naveo kako su zbog tog dokumentarnog filma koji se bavio sakralnom tematikom kasnije imali problema zbog tadašnje komunističke vlasti (intervju 18.07.2017.).

Nakon brojnih poteškoća u suradnji s tadašnjim vlastima, zalaganjem vodnjanskog župnika Jelenića i prof. Girardi-Jurkić⁶ postignut je *Sporazum o utemeljenju zajedničkih odnosa Porečke i Pulske biskupije i Arheološkog muzeja Istre* te je 20. prosinca 1984. održano svečano otvorenje stalnog postava Zbirke sakralne umjetnosti u prostorima nekadašnje sakristije crkve sv. Blaža. Drugi dio zbirke otvoren je 14. prosinca 1990. na katu iznad toga.⁷ Kako je naveo župnik Jelenić, na otvorenju 1984. godine bilo je prisutno 1500 ljudi od kojih su neki došli iz Venecije. Sakralna zbirka je izlagana u više gradova tadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, a nakon toga u Veneciji, Veroni, Muggi, New Yorku i Pittsburgu. Jelenić je također istaknuo kako je zbirka bila izložena 120 dana u Veneciji i Veroni gdje su ju posjetili milijuni posjetitelja. Župnik Jelenić se javljao na brojne natječeaje Ministarstva kulture kako bi dobio financijska sredstva za pravilnu zaštitu Svetih Tijela no, kako navodi, nitko od nadležnih nije reagirao na molbe vodnjanske Župe (intervju 18.07.2017.). Tako je bilo sve do

⁵ Drago Plečko (rođ. 1951.) u javnosti poznat kao autoritet u području granične duhovnosti i rubnih znanstvenih disciplina. Diplomirao je i magistrirao na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu u području organske kemije.

⁶ U to vrijeme ravnateljica Arheološkog muzeja Istre u Puli.

⁷ Taj je dio zbirke danas zatvoren za javnost iz sigurnosnih razloga, objasnio je župnik Jelenić. Na katu se nalaze slike, dokumenti, knjige i ostalo. Relikvija nema u postavu.

2009. godine kada je Župa stupila u kontakt sa stručnjacima Instituta za patologiju splitske bolnice, predvođenih dr. sc. Šimunom Anđelinovićem. U planu je bila forenzično-antropološka analiza relikvija i Svetih Tijela koja su trebala biti snimljena računalnom tomografijom ili skraćeno CT-om (engl. *computed tomography*). Za taj postupak sa Svetim Tijelima bila je potrebna pomoć Restauratorskog zavoda iz Zagreba jer, kako je izjavio fra Jelenić, „bojali smo se da kad to budemo dirnuli, da se ne raspadne, ima i takvih slučajeva da se to sve raspadne“ (intervju 06.07.2017.). Digitalna metoda pregleda Svetih Tijela dogovorena je s KBC Split te su 28. studenoga 2009. godine, u suradnji Kliničkog zavoda za patologiju, sudsku medicinu i citologiju i Kliničkog zavoda za dijagnostičku i intervencijsku radiologiju, četiri Sveta Tijela (sv. Nikoloze Burse, sv. Ivana Olinija, bl. Leona Bemba i sv. Pavla) dopremljena iz Vodnjana u Split gdje su snimljena MSCT (engl. *multislice computed tomography*) uređajem⁸. Znanstvenu obradu 774 relikvije bez relikvijara u Župnoj crkvi svetog Blaža obavio je znanstveni tim Instituta za patologiju splitske bolnice i stručnjaci Centra za forenzička istraživanja „Ivan Vučetić“ iz Zagreba. Stručnom analizom Svetih Tijela u splitskoj bolnici otkriveno je kako su Tijela svetog Ivana Olinija i svete Nikoloze Burse potpuno očuvana i sadrže dehidrirane dijelove tijela kao što su srce, pluća, žile i crijeva, dok je tijelo svetog Leona Bemba djelomično očuvano. U spisima koji su dovezeni sa Svetim Tijelima nije pronađen nijedan pisani dokaz o proceduri mumifikacije (Petaros, Škrobonja, Bosnar 2012:134). Tijela nisu balzamirana ni tretirana specifičnim kemijskim supstancama te ni danas nije poznato znanstveno objašnjenje iznimne očuvanosti tijela svetaca, što predstavlja veoma značajno otkriće i neprocjenjivu važnost relikvija.⁹ Iako je tokom crkvene povijesti, posebice u srednjem vijeku, postojala praksa mumifikacije svetaca kako bi se očuvala njihova tijela, a time i učvrstila kršćanska vjera, pojedina tijela svetaca ostala su spontano (prirodno) sačuvana zahvaljujući povoljnim mikroklimatskim uvjetima u crkvama i katakombama gdje su leševi bili čuvani (Petaros, Škrobonja, Bosnar 2012:132-133). Najveći broj očuvanih tijela svetaca nalazi se u Italiji, a manji broj prisutan je u Španjolskoj i Portugalu (ibid.).

I dalje se postavljalo pitanje kako izložiti te istovremeno pravilno zaštititi Sveta Tijela od vanjskih uvjeta, prilikom čega je došlo do velikih sukoba Župe s konzervatorskom službom. Prema kazivanju i iskustvu župnika, konzervatorska služba se pokazala neiskusnom i

⁸ Ta je tehnika snimanja odabrana upravo zbog svoje neinvazivnosti i nedestruktivnosti, a omogućuje 3D analizu anatomske i patološke promjene svih tjelesnih struktura.

⁹ Tokom povijesti je postojala praksa nadograđivanja relikvija s organskim ili umjetnim materijalima kako bi se tijelo doimalo cjelovitije. Kao primjer se može navesti tijelo sv. Klare u Asiziju koje se naizgled činilo kao potpuno tijelo, ali su forenzičari analizom otkrili kako je ono ustvari ležeća skulptura pokojnice sačinjeno od srebra i koja sadrži malo kostiju povezanih srebrnom žicom, tkaninom i tarom (Munk 2015:23-24).

neprofesionalnom po pitanju zaštite Svetih Tijela od vanjskih utjecaja. U daljnjoj potrazi za adekvatnim smještajem i zaštitom Svetih Tijela djelatnici Župe stupili su u kontakt s konzervatorom i restauratorom Denisom Vokićem i slovenskom tvornicom laboratorijske opreme Anton Kambič koja je bila spremna napraviti posebne hermetički zatvorene komore za iznos od 250 tisuća eura: „U javnosti to nisu shvatili ozbiljno, napisali su 'napravljene su škrinje', ali to je posao stoljeća“, izjavio je fra Jelenić (intervju 06.07.2017.).

Župa Vodnjan je 2009. godine organizirala okrugli stol o 190. godišnjici nazočnosti relikvija u Vodnjanu. Nakon okruglog stola, biskup mons. Ivan Milovan imenovao je Povjerenstvo za zaštitu i prezentaciju relikvija i Svetih Tijela. Povjerenstvo uključuje predstavnike grada Vodnjana, crkvene autoritete, arheologe, konzervatore i liječnike, a zaduženo je za zaštitu, očuvanje, promociju te osmišljavanje prikladnije prezentacije sakralne zbirke za čiju je realizaciju potrebno osigurati novčana sredstva. U vodnjanskoj Zajednici Talijana je u travnju 2012. godine povodom 500-te obljetnice smrti opatice Nikoloze Burse, čudotvorke iz 16. stoljeća, i 800-te godišnjice osnutka župe svetog Blaža, u organizaciji Župe, Porečke i Pulske biskupije i grada Vodnjana održano međunarodno znanstveno savjetovanje. Na znanstvenom skupu u Vodnjanu su, osim predavanja stručnjaka iz različitih disciplina (povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti itd.) predstavljeni rezultati forenzičko-antropoloških i restauratorskih analiza Kliničkoga zavoda za patologiju u Splitu i Hrvatskoga restauratorskog zavoda koje su provedene 2009. godine na Svetim Tijelima i drugim relikvijama. Dana 8. listopada 2014. biskup Kutleša potvrdio je drugo Povjerenstvo za zaštitu i prezentaciju relikvija i Svetih Tijela. Iste je godine povodom 30. obljetnice postava Zbirke sakralne umjetnosti župe Vodnjan održan svečani skup 18. prosinca u dvorani Zajednice Talijana u Vodnjanu. Za organizaciju je zaslužna vodnjanska župa i Povjerenstvo za zaštitu i prezentaciju relikvija i Svetih Tijela, a na održanom skupu su se okupili predstavnici Crkve, civilnih vlasti, povjesničari i drugi koji su povezani s razvojem vodnjanske zbirke.¹⁰ Na Sveučilištu u Splitu je, uz brojne predstavnike civilnih i crkvenih vlasti Dalmacije, 15. prosinca 2017. godine predstavljena knjiga „Vodnjanske relikvije očima znanstvenika – antropološki pristup“ u kojoj se iznose rezultati znanstvenih istraživanja pokrenutih 2009. godine, a uredili su je prof.dr.sc. Šimun Anđelinović, doc.dr.sc. Željana Bašić i doc.dr.sc. Ivana Kružić. „Profesor Anđelinović je naglasio da su rezultati tog istraživanja predstavljeni na brojnim znanstvenim skupovima i objavljeni u prestižnim znanstvenim časopisima te je potvrdio da se naučne spoznaje na vodnjanskim relikvijama primjenjuju u suvremenoj medicini“, prenosi

¹⁰ <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=166049>

Zvezdan Strahinja za Glas Istre. Uz predstavljanje knjige u istom je prostoru otvorena i izložba u kojoj su prikazani najvažniji nalazi, te proces i rezultati facijalne rekonstrukcije tijela benediktinske opatice sv. Nikoloze koju je rekonstruirala studentica forenzike Josipa Marić. U lipnju 2018. će u Vodnjanu, povodom 200-e obljetnice od donošenja relikvija iz Venecije, biti organiziran znanstveni skup „Povijest relikvija u Vodnjanu“ povodom čega će po prvi put biti prezentirana prethodno navedena knjiga i hrvatsko-engleska monografija u boji „Sanctuarium Adignani“.¹¹ Trenutno je na forenzičnoj analizi još nekoliko sanduka sa relikvijama čime se i dalje nastavlja suradnja Katoličke crkve i znanosti u svrhu daljnjeg proučavanja i stručne valorizacije vodnjanskog sakralnog blaga.

¹¹ zupavodnjan.hr

4. Simboličko značenje relikvija u Mletačkoj Republici od ranog srednjeg vijeka do prve polovice 19. stoljeća

Jedno od „zlatnih razdoblja“ štovanja relikvija je razdoblje Karolinškog Carstva (800.-888.) kada se ponovno uspostavlja odredba *Item placuit* s Koncila u Kartagi (400. god.) koja zahtijeva da svaki oltar u crkvi sadrži relikvije (Geary 1990:18). Tokom ranog srednjeg vijeka su relikvije svetaca, smještene na crkvenom oltaru, činile centralni dio štovanja, na sudu su bile potrebne za prisvajanje prisege, na bojištu su svojim moćima pomagale vojsci u pobjedi (ibid. 4). U Italiji je već tada postojala tradicija prikupljanja relikvija svetaca što je određenoj zajednici predstavljalo oblik nadnaravne zaštite od bolesti i drugih životnih nedaća, pružalo utjehu, ali i osjećaj solidarnosti. Prijenosi relikvija omogućeni su darivanjem i kupnjom te u većini slučajeva krađom, a žrtve su uglavnom bili istočni kršćani, uglavnom Grci, prema kojima su Talijani osjećali nešto između nepovjerenja i ljubomore (ibid. 87). Kao dvije najvažnije krađe relikvija, u političkom i ekonomskom smislu, Patrick Geary navodi prijenos (*translatio*) svetog Marka iz Aleksandrije u Veneciju i svetog Nikole iz Myre u Bari (ibid. 88). Na tim primjerima je vidljiv bliski odnos između pobožnosti i političkih ciljeva, a ujedno i socijalnog statusa s obzirom da su nerijetko počinitelji, kao u slučaju krađe relikvija svetog Nikole, kasnije dobili dominantan socijalni, politički i religiozni status (ibid.). U kompetitivnom svijetu ranog srednjeg vijeka, relikvije su bile efektivna strategija legitimacije lokalne i regionalne uspostave moći (Chang 2012), a događaj koji je važan u kontekstu ovoga rada, kako bi se opisao politički utjecaj relikvija tokom povijesti Mletačke Republike, zasigurno je prijenos tijela svetog Marka iz Aleksandrije u Veneciju 827. godine. U to je vrijeme Venecija pokušavala održati maksimalnu neovisnost od karolinške Italije i Bizantskog Carstva s istoka, a ujedno se vodila rasprava na koncilu u Mantovi oko uspostavljanja patrijarhije, glavnog religijskog središta sa značajnim političkim utjecajem, u Gradu ili Akvileji. Karolinški biskupi su se odlučili upravo za karolinšku Akvileju što je rezultiralo nazadovanjem u venecijanskom pridobivanju autonomije (Geary 1990:90). U vrijeme koncila se vjerovalo kako je upravo sveti Marko evanđelist osnivač Crkve u Akvileji te je zato, navodi Geary, prijenos tijela svetog Marka politički potez kojim je Venecija nastojala neutralizirati odluku Karolinga i krenuti prema neovisnosti. Osim toga, Venecijanci su za zaštitnika uzeli talijanskog evanđelistu te su njime postupno zamijenili prijašnjeg zaštitnika Venecije, svetog Teodora, koji je smatran istočnjačkim svecem (ibid. 90-91). Tijelo svetog Marka se tokom uništenja crkve u 10. stoljeću navodno izgubilo te je ponovno pronađeno 1094. kada je posvećena novosagrađena bazilika svetog Marka. Taj događaj je zabilježen i prikazan na mozaiku iz 13. stoljeća u bazilici, a smatra

se da je sam pronalazak relikvije izmislio dužd Ranieri Zeno „kako bi osnažio svoju političku poziciju oslanjajući se na tradiciju i ogromnu važnost koju je sv. Marko, zaštitnik Venecije, imao kako među pučanstvom tako i u povijesti stvaranja venecijanske premoćne društvene i političke pozicije“ (Munk 2015:22).

Kretanje prema modernom obliku države i ekonomski rast tokom jedanaestog i dvanaestog stoljeća smanjio je, ali nije eliminirao važnost svetaca u društvu (Geary 1990:23). Događaj koji je označio prekretnicu u kontekstu kulta relikvija, pogotovo u Veneciji, bio je Četvrti križarski rat (1202.-1204.) koji je rezultirao padom i pljačkom Carigrada, nakon čega započinje nagla trgovina relikvijama diljem Europe (ibid. 24), iako je važno napomenuti da je takva praksa, ali u manjoj mjeri, dio tradicije stare kao samo kršćanstvo. Carigrad je, kao kulturno, političko i vjersko središte, imao u posjedu vrijedna materijalna dobra među kojima su se nalazile i mnogobrojne relikvije koje su nakon 1204. godine ukradene i prenesene u druga religijska središta. Dislokacijom su te relikvije i sveta tijela izgubile svoj početni liturgijski i kulturni kontekst: „Bizantinske relikvije (*leipsana*) dolazile su na zapad u torbama, često lišene svojih posuda (*staurotechai*), njihovih protektivnih krila i pokrova, a sve je to bilo protivno originalnoj umjetničkoj i religijskoj namjeri“ (Munk 2015:19). S obzirom da su relikvije često, a i u ovom slučaju, bile ukradene, izgubila se mogućnost povratka njene stare funkcije i simboličkih vrijednosti na njevoj originalnoj lokaciji. Počinitelji tih „svetih krađa“ su u većini slučajeva dočekani na pozicije časti i autoriteta u svojoj zajednici (Geary 1990:126). Nakon pljačke Konstantinopola 1204. godine, mjesto s najvećom koncentracijom relikvija bila je Venecija. Jedna od važnijih relikvija, koja je vjerojatno dopremljena iz Carigrada 1204. ili 1205. godine, je ruka svetog Jurja (Perry 2014:15). Sveti Juraj je bio rimski vojnik koji je umro kao mučenik u vrijeme Dioklecijanovih progona kršćana početkom 4. stoljeća, a tokom križarskih ratova su ga križari uzeli kao svog zaštitnika zbog čega se u ikonografiji prikazuje kao sveca križara. Sveti Juraj je ujedno bio i bizantski svetac, a povjesničar David M. Perry pretpostavlja kako je prisutnost tog sveca preko njegove relikvije, pa i samostana sv. Jurja gdje su na određeno vrijeme smještane relikvije pri dolasku u Veneciju, na simboličkoj razini nudila „ikonografski most između Istoka i Zapada, starog i novog, sakralnog i sekularnog“, te kako su taj svetac i samostan oboje imali „uloge u oblikovanju nove imperijalne kulture u mitu, ritualu, slici i tekstu“ (ibid. 21).

Sustavno i dugotrajno prikupljanje relikvija, koje je bilo sponzorirano i poticano od strane venecijanskih vlasti, zahtijevalo je pažljivu distribuciju, organizaciju i prezentaciju kako bi se dočarala i naznačila važnost određenog tijela sveca (Munk 2006:92). Sveta tijela i relikvije

imale su veliki hodočasnički potencijal, ono što bi danas nazvali vjerskim ili hodočasničkim turizmom. Ana Munk zaključuje kako je Venecija, svojim Svetim Tijelima s pripadajućim oltarima, nadgrobnim spomenicima, „golim“ relikvijama i relikvijarima, predstavljala sebe mnogobrojnim hodočasnicima kao drugom Svetom zemljom u periodu od 1380. do 1530. godine (ibid. 89).

Oblačenje svetih tijela i njihovo smještanje na glavne oltare crkve bila je česta praksa. O toj interakciji s relikvijama i predmetima sakralnog karaktera govore nam vizitacije Giovannija Ladislao Pyrker, patrijarha venecijanske crkve, koji je na tu dužnost ustoličen 1820. godine u vrijeme vladavine Austrijanaca kako bi „organizirao, sistematizirao, modernizirao, racionalizirao crkveno uređenje, te postignuo 'trijumf discipline' nad oblicima pučke pobožnosti“ (Munk 2015:22). Čak i nakon desakralizacije venecijanskih mjesta pobožnosti, koja je nastupila nakon francuske okupacije, Pyrker iznosi kako su fizički ostatci svetaca bili miješani sa organskim i umjetnim materijalom kako bi se fragmenti poput kostiju doimali cjelovitijima i estetski poželjnima (ibid. 23). Unatoč ograničenjima koje je postavio Tridentski koncil (1545-1563) u vezi s izlaganjem relikvija¹², postoje zapisi pojedinaca poput Pyrker koji svjedoče o potpuno drugačijoj situaciji u realnosti koja se odvijala u venecijanskim crkvama, što govori o osobnoj, intimnoj interakciji vjernika s relikvijama i kipovima koji su prikazivali svece, ali i primjer izvaninstitucionalnog oblika pobožnosti.

¹² Na koncilu je zabranjeno izlaganje „golih“ relikvija koje su se trebale smjestiti u adekvatne relikvijare.

5. Suvremeni vjerski aspekt zbirke relikvija

Simbolička vrijednost relikvija u Veneciji od ranog srednjeg vijeka do početka 19. stoljeća bila je mnogostruka: čudotvorne moći relikvija omogućavale su izlječenja, nadnaravnu zaštitu, a ujedno su bile i efektivna strategija legitimacije lokalne i regionalne uspostave moći te ekonomskog dobitka. Relikvije su ujedno bile predmetom umjetničkog nadograđivanja, a taktilna pobožnost, izražena kroz intimnu interakciju vjernika i svetačkih tijela, bila je rezultatom izvaninstitucionalne religioznosti. Situacija se u suvremeno vrijeme uvelike promijenila. Razvojem modernog oblika države, sekularizacijom te općenito globalizacijskim procesima, kult relikvija izgubio je svoju nekadašnju važnost. Unatoč tome, štovanje relikvija nije praksa specifična za prošla vremena, čemu kao primjer svjedoči prijenos voštanog tijela svetog Leopolda Mandića iz Padove u nekoliko hrvatskih gradova tijekom rujna 2017. godine. S obzirom na mnogobrojne reakcije u medijima i veliki broj vjernika (procjenjuje se da je relikviju posjetilo oko 60 tisuća ljudi samo u Splitu) koji su molili tokom cijele noći i dodirivali sanduk u kojemu je smješteno tijelo svetog Leopolda Mandića u nadi da će tako biti blagoslovljeni, može se zaključiti kako u Hrvatskoj postoji pozamašan broj vjernika koji vjeruju u svetu moć čudotvornih relikvija.

U nastavku iznosim rezultate istraživanja temeljene na kazivanjima djelatnika crkve svetog Blaža i sedmero nasumičnih posjetitelja u prostoru svetišta te osobnim zapažanjima tijekom promatranja posjetitelja, s naglaskom na reakcije koje su posjetitelji imali u svetištu gdje su smješteni najvrjedniji izlošci zbirke – Sveta Tijela.

5.1. Vjernici i turisti

Dario Lamešić i Miroslav Jemrić su iz svog iskustva izjavili kako su osobe koje dolaze vidjeti Zbirku sakralne umjetnosti, a puno češće Sveta Tijela, u većini strani posjetitelji. Obojica procjenjuju kako u prosjeku od deset posjetitelja, dvoje pokazuju znakove pobožnosti (križaju se na ulazu u crkvu ili pred relikvijama, kleknu pred glavnim oltarom i sl.), no teško je odrediti točan broj vjernika među posjetiteljima. Dario Lamešić je napomenuo da dolaze i ljudi drugih vjeroispovijesti, što je zanimljiv podatak koji upućuje kako vjerovanje u čudotvornu moć relikvija nije vezano samo uz kršćanstvo te nadilazi konfesionalne pripadnosti. Posjetitelji dolaze iz cijelog svijeta, a Miroslav Jemrić kaže kako većina vjernika dolazi iz Italije, Poljske, Slovenije i Bavarske u Njemačkoj. Vidljivo je da se radi o posjetiteljima iz zemalja s dugotrajnom i ukorijenjenom kršćanskom tradicijom. Župnik Marijan Jelenić navodi:

„Ispočetka je nekoliko poduzeća vodilo tu nama ljude, Kompas, Globtour i neko treće. Oni su vodili sa autobusima. Oni su od toga odustali. Zašto su odustali, to nikad nisu obrazložili. Da, to je zato što mi moramo naplaćivat, ali mi to moramo naplaćivat i uzdržavat. Ali čini mi se da poduzeća hoće sav kajmak staviti u svoj džep, ne. To nije normalno zbog toga jer to se izgrađuje jedna destinacija koja će sutra oploditi sve. Ali sada dolaze najviše individualci, a dolaze i poneke hodočasničke grupe. Prije mjesec dana smo imali jednu grupu iz Koreje. (...) Dolazili su i neki drugi, iz Dalmacije iz Slovenije, da...” (intervju 18.07.2017.)

Po njegovoj izjavi, hodočasničke grupe rijetko dolaze, a kao jedan od mogućih razloga navodi ulaznice za Zbirku sakralne umjetnosti i Svetih Tijela koje se naplaćuju gotovo svim posjetiteljima, bez popusta za grupe ili lokalno stanovništvo. Jedino studenti imaju pravo popusta na ulaznice, a bez plaćanja ulaze jedino djeca i svećenici u habitima. Ulaznice je potrebno naplaćivati s obzirom da sakralnu zbirku treba uzdržavati i u nju dodatno ulagati, ali smatram da bi dodatna fleksibilnost u naplaćivanju ulaznica, tj. mali popusti većim grupama i tamošnjem stanovništvu doprinijela većem broju posjetitelja. Vjernici, kako nadodaje župnik, ne dolaze tokom turističke sezone kada ima najviše posjetitelja, nego više u predsezoni i podsezoni. Miroslav Jemrić je potvrdio navedeno i nadodao kako je organiziranih grupa hodočasnika u posljednjih godina znatno manji broj (intervju 13.02.2017.). O vjerskoj strukturi Dario Lamešić govori:

„Kršćana je sve manje. Ne samo u Hrvatskoj, nego i u svijetu. Gube se brojke, čak iako je i dalje broj jedan vjera, odnosno, jednostavno je najviše sljedbenika. Dosta ljudi mi govore da nisu vjernici, da su ateisti ili agnostici.“ (intervju 02.08.2017.)

Kako Lamešić smatra, pad broja vjernika je razlog pada broja posjetitelja. S tom izjavom se slaže i Miroslav Jemrić koji je rekao da ljudi danas teže materijalnom, dok je vjera i općenito vjerovanje u nadnaravno sve rjeđa pojava. Ivana Pajković je izjavila kako se broj stranih posjetitelja drastično smanjio u odnosu na prve tri do četiri godine, kada je tek počela raditi na zbirci 2007. godine. Sve manji broj vjernika koji pristaju uz institucionalnu crkvu nije pojava rezervirana samo za vodnjansku crkvu svetog Blaža nego je ona rezultat širih sociokulturnih promjena koji se događaju u Europi pod pritiskom globalizacijskih procesa. Znakovi progresivnog pada u institucionalnim kršćanskim ritualima poput krštenja i vjenčanja su očiti u mnogim društvima Zapada, a kao najvažnija mjera participacije u kršćanskim religijskim praksama je pohađanje crkve koje varira u različitim zemljama Europe, no u vidljivom je padu (Hunt 2005:94). Unatoč činjenici da u Europi kršćani sve manje posjećuju crkve i da je vidljiv

odmak od konvencionalnih kršćanskih uvjerenja (primjerice vjere u pakao), ljudi se u suvremeno vrijeme ne okreću od vjere, nego od religioznosti prema spiritualnosti (ibid. 99-101). „Nova religioznost“ stavlja naglasak na individualnost što omogućuje spajanje praksi i vjerovanja različitih religija i duhovnih tradicija, odbacujući pritom tradicionalnost, kolektivitet i autoritet institucionalizirane religije. Prema tome, „religioznost nije u padu (...) u suvremenom svijetu, ona samo mijenja svoj oblik“ (Hunt 2003:11).

5.2. Crkva kao sveto mjesto i kulturološka zbirka

Crkva svetog Blaža u Vodnjanu nije puki sakralni objekt s obzirom da sadrži i kulturološku zbirku po kojoj se nude kratka vodstva posjetiteljima. Opisat ću ih u nastavku. Nakon naplate ulaznica, zaposlenici djelomično pružaju vodstva, uglavnom po Zbirci sakralne umjetnosti u sakristiji te ispred vitrine s velikim brojem relikvija koje se nalaze u svetištu, desno od oltara. Nakon ulaska posjetitelja u prostor iza oltara, na razglas se puštaju snimljena vodstva na nekoliko stranih jezika kojima se opisuju životi i čuda svetaca. Liturgijski predmeti iz Zbirke sakralne umjetnosti smještene u sakristiji nalaze se izloženi u vitrinama, jednako kao i relikvijari s relikvijama, čime se prezentiraju kao predmeti sakralne umjetnosti. Taj je izložbeni prostor u potpunosti muzejski postavljen i ne odaje dojam svetog mjesta, iako se tamo nalaze relikvije poput Trna Kristove krune, Sv. Antuna Padovanskog i druge relikvije, koje se u kršćanskom svijetu smatraju vrlo vrijednima i u čiju su se čast tokom povijesti podizale sakralne građevine. To je vidljivo i po samom postavu relikvija unutar Zbirke – podijeljene su izričito po materijalima izrade njihovih relikvijara. Taktilnost je onemogućena i nije naznačena posebna vrijednost relikvija; one sve imaju jednaku vrijednost sudeći po samom postavu. Njihov religijski značaj nije vizualno istaknut: ograničava li se prezentacijom u određenoj mjeri mogućnost religioznost iskustva? Posjetitelji koji ulaze u taj prostor ponašaju se kao u muzejskom prostoru, ne odavajući znakove pobožnosti, osim nekolicine koji se pomole ili kleknu kod relikvija drugog reda vezanih uz Isusa Krista, izjavio je Miroslav Jemrić (intervju, 14.02.2018.).

Corpi Santi nalaze se u svečano odijeljenom prostoru iza oltara gdje istovremeno može ući tek nekolicina posjetitelja zbog sigurnosti izloženih relikvija. Sveta Tijela nalaze se u posebno zaštićenim komorama, prezentiranim pod blagom rasvjetom. Po samom postavu i smještaju ovih relikvija u samo svetište crkve vidljiva je njihova istaknuta sakralna vrijednost. Reakcije posjetitelja su raznolike. Posjetitelji se obično oduševе ili ugodno iznenade pri ulasku

u svetište gdje su smještena Sveta Tijela, neki ostanu u tom prostoru 15 do 30 minuta u tišini, a određeni broj posjetitelja reagira s gađenjem i šokom, izjavili su djelatnici – kazivači. Pomisao na mrtvo tijelo ili ostatke tijela preminule osobe kod većine ljudi izaziva osjećaj nelagode, pa i užasa, a negativne ljudske reakcije na kosti, lubanje i slično mogu se objasniti strahom od smrti i pomisli na prolaznost ljudskog života. Kazivači su ujedno naveli kako većina posjetitelja ravnodušno pregleda relikvijare i Sveta Tijela, pri čemu se doimaju kao posjetitelji muzeja, gledajući izložene sakralne predmete bez dodirivanja, emocionalnih reakcija, gesta i sličnog, dakle, ne odavajući ikakve znakove pobožnosti. Jednako sam zaključila i prilikom vlastitog istraživanja, metodom promatranja. Ipak, moguće je da i oni na vlastitom tijelu osjete nekakvu prisutnost ili „auru“, kako to naziva župnik, a da to nije vidljivo promatranjem. Kada sam upitala nekolicinu posjetitelja kako se osjećaju u prostoru svetišta i što misle o Svetim Tijelima koja su izložena u tom prostoru, posjetitelji su uglavnom odgovorili kako su izložene relikvije „zanimljive i začuđujuće“, dok je dvoje posjetitelja izjavilo kako su se naježili prilikom ulaska u prostor i kako smatraju da postoji nekakva nadnaravna prisutnost, posebice kod potpuno očuvanog tijela svetice Nikoloze Burse. Slično je o Svetim Tijelima izjavio Dario Lamešić:

„Iskreno, po meni je zapravo, tijela su, kada se pogleda njih dvoje... Nikoloza i Ivan... Oboje izgledaju kao da spavaju. Ivan izgleda kao da se smije, meni barem... Iskreno, tijelo je prijevozno sredstvo za dušu. Duša ide dalje, u drugi svijet i dalje nastavlja. Mi smo ovdje zapravo privremeno, u materijalnom svijetu. A sad, moja vjerovanja i odnosi sa Crkvom, to je jedna potpuno druga priča.“ (intervju 02.08.2017.)

Kazivači koji obavljaju dužnost u crkvi svetog Blaža spomenuli su kako im u posjet dođe i nekoliko pojedinaca koji imaju intenzivne emocionalne reakcije, posebice u svetištu gdje se nalaze Sveta Tijela: počnu se nekontrolirano tresti, znojiti, plakati ili osjećati toplinu, a neki se posjetitelji, uglavnom vjernici, zahvaljuju i mole. Župnik je izjavio: „Tu se događaju i neobične pojave. Dakle, iz naših Tijela dolazi energija, dolazi aura, ne, koji nju ljudi jako osjete. Počinju da se znoje, padaju dolje...“ (intervju 06.07.2017.). „Padnu neki u nesvijest, ne znam da li zbog nedostatka zraka ili energije“, kaže Ivana Pajković (intervju 02.08.2017.). Dario Lamešić ispričao je događaj kojem je sam prisustvovao, a odnosi se na ženu od tridesetak godina koja je, iako nije bila vjernica, skinula cipele, kleknula i počela moliti pred sv. Nikolozom „sa osmjehom na licu od uha do uha“ (intervju 02.08.2017.). Izložena tijela svetaca u svetištu mogu preplašiti djecu, zbog čega zaposlenici prilikom naplate ulaznica tu činjenicu posebno napomenu roditeljima. Dario Lamešić je ispričao kako je par dana prije mog dolaska na terensko istraživanje u crkvu došla obitelj iz Slovenije, s djevojčicom od oko pet godina. Nakon

što je djevojčica ušla u prostor, problijedila je i pala u nesvijest, zbog čega su djelatnici pozvali hitnu pomoć. S obzirom da djevojčica nije imala zdravstvenih problema, uzrok njenog pada u nesvijest, kako navodi Dario Lamešić, vjerojatno je bio strah od izloženih relikvija.

Većina posjetitelja su strani gosti koji dolaze vidjeti crkvu kao objekt i pogledati sakralnu zbirku isključivo kao muzej, što su potvrdili svi kazivači koji obavljaju dužnost u župnoj crkvi svetog Blaža. Istaknuli su neprikladno ponašanje posjetitelja unutar crkve: oskudna odjeća, glasan govor, ulaženje u crkvu sa psima i slično. Prema takvom ponašanju posjetitelja je jasno vidljivo kako se crkva ne poštuje kao sakralni objekt već se veliki broj ljudi unutar tog prostora ponaša kao da ulazi u bilo kakav drugi javni prostor, dakle, dolazi do sukoba dviju percepcija prostora – crkve kao svetog mjesta i kao muzejskog prostora.

5.3. Čudotvorna izlječenja i neobični događaji

Prisutnost svetog, ali i mistična snaga relikvija, tokom povijesti se potvrđivala raznim neobjašnjivim događajima, često čudotvornim izlječenjima. Župnik Marijan Jelenić spomenuo je kako Sveta Tijela emaniraju energiju poput živih ljudi koju neki ljudi osjete tijelom, bolesnim organima ili udovima, a stotinjak čudotvornih izlječenja i neobičnih situacija koje su se dogodile u crkvi sv. Blaža zapisuje posljednjih tridesetak godina u jednu bilježnicu. Te događaje saznaje prilikom razgovora s ljudima te ona predstavljaju individualna iskustva ljudi koja nisu priznata od strane Crkve kao čuda s obzirom da su za takav status potrebne znanstveno potvrđene činjenice. Zbog toga sva svjedočanstva navedena u nastavku predstavljaju oblik izvaninstitucionalne religioznosti, a ključna su kao dokaz suvremene religijske važnosti relikvija.

Čudotvorna izlječenja i neobični događaji zabilježeni su još za vrijeme života svetaca, čemu svjedoče izvorni spisi dovezeni uz tijela svetaca, primjerice, svetog Leona Bemba i svetu Nikolozu Bursu, koji se čuvaju u pazinskom Državnom arhivu (Budicin 2011). Samo uz tijelo svetice Nikoloze Burse vezana su 54 čudesna izlječenja prije prijenosa iz Venecije u Vodnjan (Tomić 2017:284). Fra Jelenić je izjavio kako se čudesna izlječenja i dalje događaju te je naveo nekoliko primjera koje ću spomenuti u nastavku. Župnik je naveo primjer dr. Patrizie Gagliano iz Milana koja je 2016. godine posjetila Sveta Tijela u crkvi i kojoj je nesnosna bol u koljenu, koje je operirala 2000. godine, odjednom nestala. Ona je naglasila kako zna razliku između prave boli i autosugestije, nakon čega je izjavila kako je sigurna da ju je posebna energija koju zrače Sveta Tijela i ostale relikvije izliječila. Vlč. Jelenić je ispričao i slučaj kada su dva čovjeka

došla u crkvu, a prilikom posjete jedan se zadržao u svetištu dulje vrijeme. Njegov prijatelj, koji je izašao ranije iz svetišta, ispričao je kako je njegov prijatelj godinu ranije bio veoma bolestan, ali se nakon zadnje posjete Svetim Tijelima osjeća dobro, zbog čega je ostao dulje kod tijela svetaca kako bi se zahvalio Bogu za zdravlje (Tomić 2017:284-285). Dario Lamešić je ispričao slučaj o mladiću od 26 godina koji je imao "uredan život": dobre ocjene na fakultetu, imao je djevojku, bio je zdrav i bavio se sportom, ali odjednom se prepustio porocima te gotovo odustao od života. Iako nije bio vjernik, došao je u crkvu svetog Blaža zatražiti savjet župnika Jelenića koji mu je savjetovao da se ide pomoliti Svetim Tijelima koja se čuvaju u svetištu. Uskoro se vratio svojem prijašnjem životu i kada je ponovno došao u crkvu, rasplakao se pred Svetim Tijelima i izjavio kako bi si oduzeo život da nije bilo svete Nikoloze Burse (intervju 02.08.2017.).

Od neobičnih događaja vezanih uz zbirku relikvija, župnik Jelenić spomenuo je dolazak radiestezista Petera Vitkovskog, specijaliziranog za bolesti krvi. Njegov instrument, rašlje, doveo ga je do crkve svetog Blaža te je nakon trodnevnog proučavanja energija koju zrači sakralna zbirka zaključio kako se radi o jedinstvenom mjestu. Radiestezist je ujedno izjavio kako se jednako snažan izvor energije nalazi kod crkvice sv. Foške kraj Peroja gdje su također zabilježena mnoga čudotvorna izlječenja. „Iz neraspadnutih tjelesa dolazi energija 0,80, 1,7 m, 4 i 16 m koju se može dokazati viskom, ali je osjetljivi bilježe i vlastitom kožom“, piše fra Jelenić.¹³ Župnik je ispričao još jednu neobičnu situaciju vezanu uz jedan mladi par iz Zagreba. Naime, ženi se prilikom ulaska u Zbirku sakralne umjetnosti povećao trbuh do te mjere da je podsjećao na trbuh trudnice u zadnjim mjesecima trudnoće. Njezin muž je taj događaj fotografirao. Kada je žena izašla iz crkve njezin trbuh se odmah smanjio, a isto se ponovilo kad je posjetila crkvu svete Foške kraj Peroja.

5.4. Relikvije svetog Blaža i svete Foške

Od samih začetaka kršćanstva, postojali su dani proslave određenih mučenika kasnije proglašениh svecima od strane Crkve. To je uglavnom bio dan smrti sveca kao datum njegova ponovnog rođenja jer „mučeništvo je izraz nasljedovanja Krista i istinskog sjedinjenja s Kristom“ (Hoško 1974:24). Povodom proslave dana svetaca često se održava procesija, svečana povorka religioznog karaktera koju predvode svećenici, oko crkve ili od jednog do drugog svetog mjesta, s nakanom da se isprosi Božja milost i pomoć. U Vodnjanu se posebno slavi

¹³ http://www.turistplus.hr/hr/vodnjan__cudesna_tocka_svijeta/1255/

blagdan mučenika svetog Blaža, zaštitnika grada, koji se obilježava 3. veljače, i blagdan svete Foške, mučenice i djevice, koji se obilježava 13. veljače, točnije, prve nedjelje nakon tog datuma. Navedeni sveci imaju dugotrajnu tradiciju štovanja u Vodnjanu i okolici, a prilikom oba blagdana, iznose se relikvije svetaca koje se inače čuvaju u Zbirci sakralne umjetnosti. Za vrijeme istraživanja, relikvije svete Foške i sv. Blaža nisu bile izložene u Zbirci, nego su se čuvale u glavnom oltaru crkve „iz praktičnih razloga“, po riječima župnika Marijana Jelinića (intervju 18.07.2017.). Za njihove blagdane, nevezano uz sakralnu zbirku, oko Župne crkve sv. Blaža i crkve sv. Foške okuplja se veliki broj vjernika, više od tisuću ljudi, izjavio je župnik (intervju 18.09.2017.). U suvremeno vrijeme se na blagdan svetog Blaža, zaštitnika grla, nakon svečane mise vjernicima pomazuje grlo blagoslovljenim uljem, a relikvija svetog Blaža postavljena je na oltar tokom euharistijskog slavlja. Nakon misnog slavlja dostupna je vjernicima koji je mogu dirati i poljubiti. Za razliku od relikvije sv. Blaža, relikvija svete Foške se iznosi prilikom procesije iz crkve svetog Blaža do bazilike svete Foške kod Batvači, te se ona daje dirati i ljubiti (slika 1) vjernicima nakon svete mise, izjavio je fra Jelenić (intervju 18.07.2017.).

Bilješke hodočasnika u Veneciji s kraja 15. stoljeća pune su osobnih zapisa o intenzivnim osjetilnim reakcijama koje su postignute intimnim interakcijama sa svetačkim tijelima. Primjerice, Felix Fabri spominje kako su hodočasnici često ljubili i dirali relikvije s nakitom u nadi da će se svetost s relikvija prenijeti dodirom na predmete, a vjerovalo se i u blagotvorno djelovanje ispijanja vode blagoslovljene relikvijom (Munk 2006:81). Kod proslave blagdana svete Foške zabilježena je takva praksa štovanja prilikom koje vjernici dodiruju, ljube i prislanjaju nakit na relikviju kako bi se prenijela njihova čudotvorna moć na osobu ili predmet.

6. Stvaranje hodočasničkog mjesta

U početku, u doba katakomba, prvi su kršćani tijela svojih umorenih mučenika pohranjivali u posvećenim nišama (arkosolijima) u katakombama i sarkofazima, a zatim u crkvama koje su podizane nad grobovima mučenika (Škrobonja 2009:259). To je u kasnoj antici nagovijestilo uspon kulta svetaca čija su se mrtva tijela iskopavala, premještala i raskomadala kako bi se smjestila na mjesta štovanja (Brown 1981:4) koja su postala mjestima hodočašća. Tako su neka od onovremenih mjesta hodočašća bila: grob sv. Menasa u Egiptu, sv. Ivana u Efezu, sv. Petra i Pavla u Rimu, sv. Demetrija u Solunu (Hoško 1974:26) itd. Posjed relikvije je uz razvijeni kult štovanja sveca određenom lokalitetu pružao ne samo religijsku, nego političku i ekonomsku važnost. Vodnjan predstavlja specifičan slučaj: bogata zbirka relikvija i drugih sakralnih predmeta prenesena je 1818. godine iz Venecije gdje su relikvije svetaca izvorno štovane, a sama zbirka je javnosti otkrivena pred kraj sedamdesetih godina prošloga stoljeća, prema čemu se može zaključiti da u Vodnjanu ne postoji ustoličen kult štovanja niti se ono smatra hodočasničkim mjestom u punom smislu riječi. Naime, uobičajeno je da se „iz repertoara poznatih svetaca zaštitnika u zajednici bira uglavnom jedan koji se prema osobnim mjerilima smatra posebnim, svojim, tj. osobnim zaštitnikom“ (Belaj 2005:74), a u Vodnjanu se nalaze mnogobrojne relikvije svetaca koji tamo nisu izvorno štovani. Uz to, kao što je prethodno navedeno u tekstu, smatram da relikvije nisu adekvatno prezentirane u Zbirci sakralne umjetnosti što čini još jedan kamen spoticanja u razvoju novog hodočasničkog odredišta.

Za razvoj Vodnjana u hodočasničko odredište učinjeno je nekoliko važnih početnih koraka: obavljena je forenzično-antropološka analiza relikvija i CT analiza Svetih Tijela koja je dala fantastične rezultate kojima je znanstveno potvrđen rijetki slučaj potpuno i djelomično očuvanih tijela svetaca, a taj je podatak ujedno u određenoj mjeri odjeknuo u medijima. Osigurana je adekvatna zaštita najvrjednijih relikvija u mikroklimatskim komorama, organizirano je Povjerenstvo za zaštitu i prezentaciju relikvija i Svetih Tijela te je održano nekoliko znanstvenih skupova sa stručnjacima iz različitih disciplina, a Župa je izdala i niz publikacija autora župnika Marijana Jelenića, npr. *Čudo u Vodnjanu* (2000.) i *Galerija velikana* (2004.), kojima aktivno nastoji promovirati sakralno blago koje se čuva u crkvi sv. Blaža.

U lipnju 2014. godine vodnjanska župa i Hrvatski katolički zbor "MI" organizirali su u dvorani Tribina grada Zagreba konferenciju za novinare s temom "Sakralna baština u hrvatskom turizmu" gdje je župnik Marijan Jelenić predstavio planove stvaranja grada Vodnjana hodočasničkom destinacijom na temelju njegove bogate sakralne baštine. Kao

strategija stvaranja crkve sv. Blaža hodočasničkim mjestom u planu je izgradnja izložbenog prostora za "dostojno prezentiranje" Svetih Tijela i relikvija unutar temeljnog korpusa crkve. Taj se izložbeni prostor navodi kao kripta za čije je idejno rješenje zaslužan arhitekt Slaven Cetina¹⁴ (slika 2): „S kriptom od 400 m² dobio bi se zdravi, zasebni prostor koji bi komunikacijom izvana mogao funkcionirati za sebe. Za potrebe izlaganja drugih predmeta predlaže se izgradnja aneksa na tri etaže, ukupne površine 800 m² za izlaganje“, izjavio je župnik¹⁵. Za ostvarenje tog projekta okvirna cijena je deset milijuna eura te je potrebno intenzivirati suradnju nadležnih institucija u ostvarenju financijske konstrukcije, a dio sredstava mogao bi se pribaviti donacijama iz europskih fondova.

Kako je već navedeno, povodom 30. obljetnice postava Zbirke sakralne umjetnosti održan je svečani skup 18. prosinca 2014. godine u dvorani Zajednice Talijana u Vodnjanu.¹⁶ Predavanje održano na skupu, koje je važno spomenuti u kontekstu ovog rada, je "Kairos sakralnog i vjerskog turizma u Istri i Hrvatskoj" kojega je izložio vlč. mr. Ilija Jakovljević. U uvodu je raščlanio pojam hodočasničkog turizma, koji stavlja naglasak na duhovnu dimenziju posjeta nekoj destinaciji, i vjerskog turizma, koji ističe povijesno-kulturne aspekte destinacija sakralne naravi. Marijan Jelenić je prilikom intervjuja dodatno razjasnio te pojmove: u sklopu hodočasničkog turizma, hodočasnikom se smatra onaj „(...) koji ide na zavjet, koji traži lice Božje, koji ide na ispovijed i na sakramente“ (intervju 13.02.2018.). Dakle, hodočasnički turizam podrazumijeva pobožne osobe koje dolaze na sveto mjesto prvenstveno iz vjerskih pobuda dok vjerski turizam označava širi pojam, tj. posjetitelje koji dolaze vidjeti sakralni objekt ili zbirku kao dio turističke ponude mjesta. Župnik je također nadodao kako je moguće posjetiti crkvu kao vjerski turist, biti „dotaknut božanskim“ i postati hodočasnikom. Na temelju posljednje izjave može se zaključiti kako pojmovi vjerskog i hodočasničkog turizma ne moraju biti jasno odijeljeni te se mogu međusobno ispreplitati, a najbitnija stavka je privući što više posjetitelja.

Vlč. mr. Ilija Jakovljević je tijekom svoga predavanja u Vodnjanu izjavio:

„Govoreći o Vodnjanu, kao mjestu hodočašća, potrebno je definirati, oblikovati modus predstavljanja sadržaja. Želi li se istaknuti hodočasničku dimenziju s težištem na duhovno i vjerski kult, ili se želi naglasiti povijesno-umjetničku vrijednost? Nakon 30 godina sustavnog rada na vjerskom turizmu u Vodnjanu teško je govoriti o

¹⁴ <http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz/kripta>

¹⁵ <http://www.laudato.hr/ispisi-snimi.aspx?NewsID=10874>

¹⁶ Informacije o skupu preuzete su sa poveznice <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=166049>

hodočasničkom turizmu po uzoru na Padovu ili druga svetišta. Tu nemamo razvijen kult jednog sveca ili nešto slično, unatoč velikom broju relikvija. Ako bi se željelo razvijati hodočasnički turizam, tada relikvije ne mogu biti dio muzejskog postava. Njima posjetitelj pristupa prvotno s vjerskog aspekta (kao molitelj), a tek onda s povijesnog. Potrebno je svemu dati novi sadržaj, naglašenije duhovne naravi, te, ako se razvija kult pojedinog sveca potrebno je, u skladu s crkvenim propisima, osigurati dolično mjesto za kult, sugerirao je vlč. Jakovljević.¹⁷

Na skupu je župnik Marijan Jelenić izjavio: „Relikvije su kulturno i duhovno dobro, a inventar samo kulturno, obrtničko-umjetničko“ čime je naglasio kako je potrebno odijeliti relikvije od inventara zbirke.

Prema navedenim izjavama jasno je vidljivo kako je vodnjanska Župa svjesna trenutnog problema prezentacije relikvija unutar Zbirke sakralne umjetnosti te kako bi relikvije trebale biti odijeljene i istaknute „sadržajem naglašenije duhovne naravi“. Time bi se samim postavom naglasila religijska važnost relikvija, kao što je to učinjeno sa Svetim Tijelima u svetištu crkve, te bi se one vizualno i simbolički izdvojile od ostalih sakralnih predmeta koje nose kulturnu i umjetničku vrijednost. O konkretnijoj realizaciji adekvatnije prezentacije relikvija u postavu (odabir materijala, boja, smještaj relikvija i sl.) nije bilo spomena na izlaganju niti prilikom intervjua te je vjerojatno da o tim detaljima još nije odlučeno.

Početkom 2017. godine župnik Marijan Jelenić objavio je knjigu *Izlet u sveto*, koju je nazvao „alternativnim (duhovnim) turističkim vodičem“ te koju smatra dijelom ponude vjerskog, ali i hodočasničkog turizma. U knjizi se navodi bogata religijska ostavština Istarskog poluotoka u obliku sakralnih objekata i uzora u vjeri i mučeništvu:

„Ovo je duhovsko, metafizičko, čudotvorno podneblje, hagiopark, područje silne duhovne energije, neočekivana stvarnost koju jednostavno valja živjeti. Na svakom se pedlju Istre čovjek može obogatiti. Jezgra je istarske stvarnosti Vodnjan sa svojih 60 sakralnih zdanja i najvećom zbirkom relikvija“ (Jelenić 2017:121).

Fra Jelenić zamišlja budućnost u kojoj će Vodnjan postati grad na svjetskoj poziciji, prepoznat kao važno hodočasničko mjesto, a Istarski poluotok kao hagiopark u kojemu će mnogobrojna sveta mjesta Istre biti odredištima hodočasnika. U njegovoj viziji, razna sveta mjesta gdje se nalaze ili su se nalazili sakralni objekti, lokacije gdje su mučeni kršćani, mjesta gdje su rođeni,

¹⁷ <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=166049>

živjeli i propovijedali sveci i sl., biti će u budućnosti jasno označena i opisana sadržajem te će pružati dodatnu dimenziju postojećoj turističkoj ponudi. Njegova ideja je stvoriti mjesto u turističkoj ponudi Istre koje će dati posjetiteljima nešto više od hrane, pića i smještaja – koje će ih duševno obogatiti – što u pošalici naziva „duševnim servisom“. Kao jedan od dodatnih planova vezanih uz zbirku relikvija i sakralne umjetnosti u intervjuu je spomenuo pršljen svete Nikoloze koji, kako je naveo, otisnut putem 3D printera „emitira istu energiju“ kao i sama relikvija te bi mogao biti u ponudi kao originalni suvenir mnogobrojnim hodočasnici (intervju 18.07.2017.).

7. Zaključak

Na temelju izjava kazivača koji obavljaju dužnost unutar Župne crkve svetog Blaža i istraživanja metodom promatranja, uz provedene manje formalne intervju s posjetiteljima unutar svetišta, može se zaključiti kako sakralnu zbirku posjećuju uglavnom strani posjetitelji, najčešće tijekom turističke sezone, u razdoblju od lipnja do rujna. Oni izložene sakralne predmete i relikvije većinom promatraju kao muzejsku zbirku profanog karaktera, dok su osobe koje dolaze iz vjerskih pobuda u znatno manjem broju. Razlog tome je vjerojatno neadekvatna prezentacija relikvija i sakralnih predmeta, ali i činjenica da se radi o velikom broju relikvija koje su dislocirane i za koje je javnost doznala prije četrdesetak godina, što znači da nema usustavljenog kulta štovanja, kao u slučaju sv. Blaža i sv. Foške. No, sudeći prema svjedočanstvima čudotvornih izlječenja i neobičnih događaja, vidljivo je kako pojedincima, nevezano uz njihovu konfesionalnu pripadnost, relikvije predstavljaju izvor nade, potpore, emocionalne stabilnosti, unutarnje snage i vjere u smisao života. Relikvija koja se najčešće spominje prilikom kazivanja je tijelo svete Nikoloze Burse, benediktinske opatice iz Venecije, koje je prema rezultatima istraživanja provedenog od strane stručnjaka 2009. godine u KBC Split, dehidrirano, ali potpuno očuvano te i danas predstavlja znanstveni fenomen ili religijsko čudo. Najveću religijsku važnost u lokalnoj tradiciji imaju sv. Blaž i sv. Foška, za čije se blagdane okuplja veliki broj vjernika koji tom prigodom dodiruju i ljube relikvije tih svetaca, što dokazuje da i u suvremenosti postoji vjerovanje u njihovu čudotvornu moć. Zahvaljujući navedenim primjerima živuće prakse izvaninstitucionalne religioznosti vezane uz relikvije, može se zaključiti kako vodnjanska zbirka relikvija nosi svoje vjersko značenje i važnost u suvremeno vrijeme, iako je ono slabije izraženo nego u sklopu venecijanskog kulta relikvija tijekom povijesti. To se može tumačiti promjenom sociokulturne situacije u posljednjih stotinjak godina. Prema Ani Munk, venecijanske vlasti su tijekom povijesti sponzorirale i poticale distribuciju te organizaciju i prezentaciju relikvija kako bi se naglasila važnost određenog tijela sveca, što je Veneciji dovelo zavidnu političku, ali i ekonomsku moć u vidu hodočasničkog turizma. Danas su vodnjanske relikvije izgubile svoj nekadašnji politički utjecaj, ali svakako i dalje imaju vjersko značenje. Slijedeći tumačenja Ane Munk, uz adekvatnu prezentaciju i promociju vodnjanskih relikvija, na temelju njihova vjerskog značenja moguće je Vodnjan razviti u hodočasničko odredište koje će pobuditi interes prema duhovnosti i osigurati izvor prihoda za lokalnu zajednicu, ali i cijelu županiju.

Vodnjanska Župa i gradske vlasti imaju u planu izgradnju kripe i dodatnog izložbenog prostora uz crkvu gdje bi se relikvije adekvatno izložile, iako za sada još nije u potpunosti jasno

na koji način, a cilj Župe je razvoj trenutačnog vjerskog i budućeg hodočasničkog turizma kao oplemenjenog oblika turizma u gradu Vodnjanu i cijeloj Istarskoj županiji. Postoji mogućnost razvitka Vodnjana kao hodočasničkog mjesta u bliskoj budućnosti, iako je do tog ostvarenja potrebno još mnogo organizacije, ulaganja i upornosti. Trebalo bi intenzivirati suradnju Župe i vlasti na nacionalnoj razini, kao što su to učinile venecijanske vlasti tijekom povijesti, kako bi se omogućila veća medijska pozornost, osigurala sredstva za izgradnju dodatnog ili uređenje trenutačnog izložbenog prostora i potakla suradnja s turističkim agencijama koje bi promovirale vodnjansku zbirku i dovodile hodočasnike iz raznih zemalja. U tijela svetaca su se tijekom povijesti upisivala različita značenja, njima se svjesno manipuliralo kako bi se kod pojedinaca potakla pobožnost i religijski zanos. Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako to nije praksa rezervirana za prošla vremena jer bogata vodnjanska zbirka relikvija u suvremenosti pobuđuje pozornost vjernika, ali i znanstvenika i šire javnosti.

8. Literatura

- BAJSIĆ, Vjekoslav. 1974. „Osjećaj za čudo i čudesno kao sastavni dio štovanja svetaca“. *Bogoslovska smotra*, 44/1:53–58.
- BELAJ, Marijana. 2005. „Vjernik i njegov svetac zaštitnik“. *Studia ethnologica Croatica*, 17/1:73-107.
- BELAJ, Marijana. 2010. „Antropolog na hodočašću. O problemu razumijevanja i tumačenja iskustava“. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 40/33:7–44.
- BROWN, Peter. 1981. *The Cult of the Saints: its Rise and Function in Latin Christianity*. Chicago: The University of Chicago Press.
- BUDICIN, Biserka. 2011. *Nikoloza (Nicolosa) Borsa, Ivan (Giovanni) Olini i ostale relikvije*. *Arhivsko gradivo župnog ureda Vodnjan* (8,39; 8,40; 8,41; 8,42). *Transkripcija i regesta*. *Vjesnik Istarskog arhiva*, 18/19–121.
- GEARY, Patrick J. ²1990. *Furta Sacra: Thefts of Relics in the Central Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press.
- HOOPER, Steven. 2014. „Bodies, Artefacts and Images: A Cross-cultural Theory of Relics“. *U Matter of Faith: An Interdisciplinary Study of Relics and Relic Veneration in the Medieval Period*, ur. James Robinson, Lloyd de Beer i Anna Harnden. London: The British Museum.
- HOŠKO, Franjo Emanuel. 1974. „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest Crkve“. *Bogoslovska smotra*, 44/1:22–38.
- HUNT, Stephen. 2005. *Religion and Everyday Life*. London – New York: Routledge.
- HUNT, Stephen. 2003. *Alternative religions: a sociological introduction*. Aldershot, Hampshire – Burlington, VT: Ashgate.
- JELENIĆ, Marijan. 2017. *Izlet u sveto*. Vodnjan: Župni ured sv. Blaža, Zaklada Don Bosco.
- MACHIEDO, Dragoš, 1973. „Znanost i čudo“. *Crkva u svijetu*, 8/4:342–363.
- MUNK, Ana. 2006. „The Art of Relic Cults in Trecento Venice: Corpi sancti as a Pictorial Motif and Artistic Motivation“. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30:81–92.
- MUNK, Ana. 2015. „Relikvije, relikvijari i antropomorfna imaginacija“. *Antropološki almanah*, 1:9–26.

PERRY, David M. 2014. „St George and Venice: The Rise of Imperial Culture“. U *Matter of Faith: An Interdisciplinary Study of Relics and Relic Veneration in the Medieval Period*, ur. James Robinson, Lloyd de Beer i Anna Harnden. London: The British Museum.

PETAROS, Anja, Ante ŠKROBONJA i Alan BOSNAR. 2012. „Mumificirana tijela svetaca na područj u Sjevernog Jadrana“. *Acta medico-historica Adriatica*, 10/1:131–140.

ŠKROBONJA, Ante. 2009. „Anatomska identifikacija relikvija svetaca zaštitnika od bolesti u crkvi sv. Blaža u Vodnjanu“. *Medicus*, 18/2:259–265.

ŠKROBONJA, Ante i Marija KURTOVIĆ. 2006. „Prilog antropološkoj obradi relikvija sv. Sebastijana i sv. Barbare u crkvi sv. Blaža u Vodnjanu“. *Medicus*, 15/2:345–349.

TOMIĆ, Danijela. 2017. Doktorska disertacija *Povijesno-medicinski elementi u Istarskoj sakralnoj baštini*. Sveučilište u Mostaru, Medicinski fakultet.

9. Izvori

CHANG, Julie. 2012. „Radegund’s Cross: Relic As Power in Merovingian Gaul“. Princeton University. <http://www.undergraduatelibrary.org/2012/history/radegunds-cross-relic-power-merovingian-gaul> (Posjećeno 20.10.2017.)

JELENIĆ, Marijan. 2013. „Vodnjan – čudesna točka svijeta“. *Turist plus*, 9. lipnja. http://www.turistplus.hr/hr/vodnjan__cudesna_tocka_svijeta/1255/ (Posjećeno 14.07.2017.)

PAJKOVIĆ, Ivana. 2018. „Velika obljetnica za Vodnjan“. *Župa Vodnjan*, 2. veljače. zupavodnjan.com/velika-obljetnica-vodnjan (Posjećeno 24.03.2018.)

STRAHINJA, Zvezdan. 2017. „Vodnjanske relikvije očima znanstvenika – Lice svete Nikoloze Burse uskršlo nakon punih 500 godina“. *Glas Istre*, 20. prosinca. <http://www.glasistre.hr/ee2f2dbc-ffc1-4b1d-a661-4f981a124b96> (Posjećeno 24.03.2018.)

„Sveta tijela“. Župa Vodnjan. <http://zupavodnjan.com/sveta-tijela> (Posjećeno 14.07.2017.)

„Kripta – vizija dostojanstvenog prezentiranja svetih Tijela“. Župa Vodnjan. <http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz/kripta> (Posjećeno 14.07.2017.)

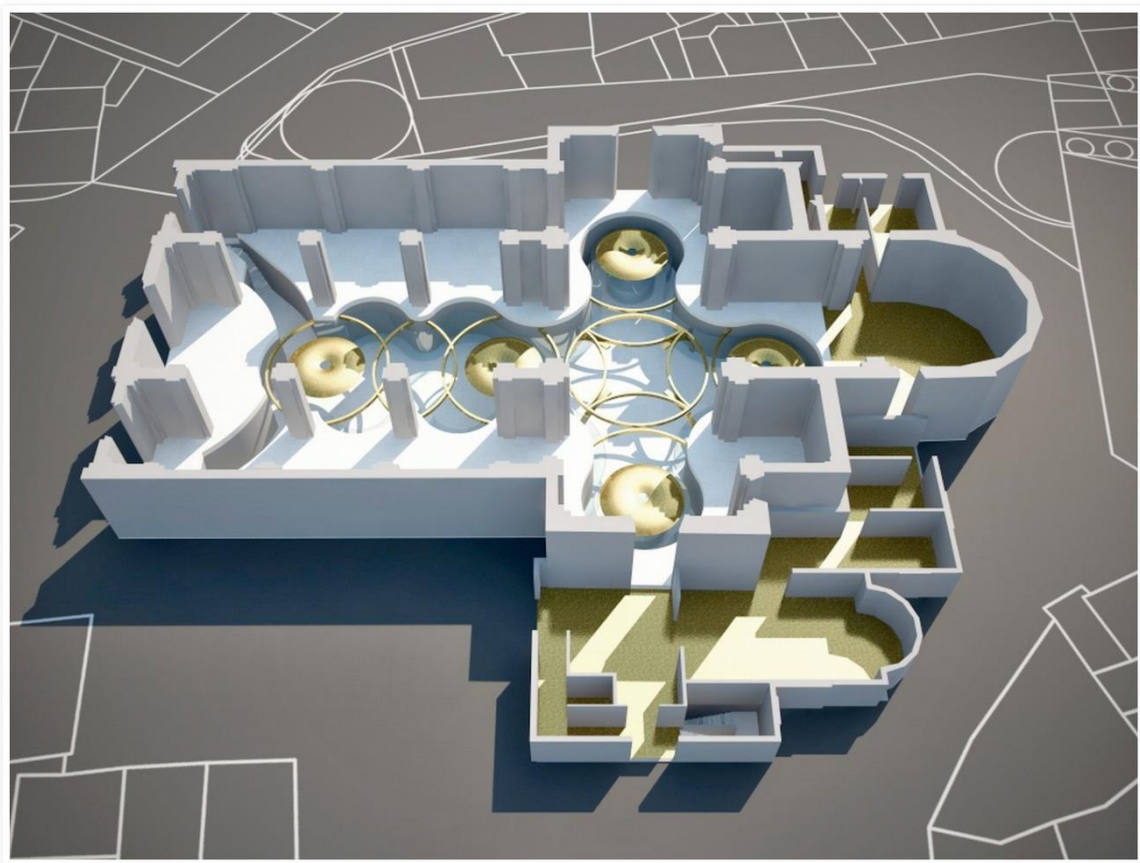
„Sakralna baština u hrvatskom turizmu“. 2014. *Informativna katolička agencija*, 17. lipnja. <http://www.laudato.hr/ispisi-snimi.aspx?NewsID=10874> (Posjećeno 06.03.2018.)

„Svečani skup povodom 30. obljetnice postava Zbirke sakralne umjetnosti župe Vodnjan“. 2014. *Informativna katolička agencija*, 18. prosinca. <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=166049> (Posjećeno 17.07.2017.)

10. Prilozi

Slika 1. Proslava blagdana svete Foške 18.02.2018., crkva sv. Foške kod Batvači <http://zupavodnjan.com/proslava-blagdana-svete-foske#!> (Posjećeno 20.03.2018.)

Slika 2. Projekt arhitekta Slavena Cetine koji prikazuje kriptu ispod glavnog korpusa crkve svetog Blaža i dodatni izložbeni prostor povezan sa prednjim desnim krilom crkve

<http://zupavodnjan.com/crkve/sveti-blaz/kripta#!> (Posjećeno 17.08.2017.)

11. Utjelovljenje svetog – vjerski aspekt zbirke relikvija crkve svetog Blaža u Vodnjanu (Sažetak)

U vodnjanskoj crkvi sv. Blaža nalazi se najveća zbirka relikvija u Hrvatskoj, a u tijela svetaca su se kroz povijest upisivala različita značenja. Ovim radom se pokušava objasniti koje su bile njihove simboličke vrijednosti za vrijeme Mletačke Republike, otkuda su prenesene, te kakvo značenje zbirka relikvija ima u suvremenosti. Istraživanje je pokazalo kako zbirka relikvija nosi vjersku važnost u suvremeno vrijeme na osobnoj razini i na razini zajednice, iako je ono slabije izraženo nego u sklopu venecijanskog kulta relikvija tijekom povijesti kada su relikvije ujedno predstavljale političku i ekonomsku moć mjesta. Sudeći po postavljenim planovima i ciljevima vodnjanske Župe i lokalnih vlasti po pitanju hodočasničkog turizma, postoji mogućnost stvaranja grada Vodnjana hodočasničkim odredištem u bliskoj budućnosti.

.

12. Embodiment of the Sacred – Religious Aspect of Relics in the Church of Saint Blaise in Vodnjan (Summary)

In the church of saint Blaise in Vodnjan is located the largest collection of relics in Croatia and during history there have been different meanings embedded in the bodies of saints. In this paper the author tries to explain what was the symbolic meaning of relics during the Republic of Venice, from where the collection was transferred, and what is their contemporary religious significance. Research showed that the relic collection still carries a religious importance for the community and on a personal level although less than in the past when it also signified great political and economic power. Judging by the plans and goals that the local church and city authorities made for making the city of Vodnjan a pilgrimage place, it might soon become reality.